

ЯКІ МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ПРОПОНУЄ МОЛОДІ ТЕЛЕБАЧЕННЯ УКРАЇНИ?

Наталія Димніч

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Т. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна,
e-mail: natalya.dym@ukr.net*

У статті проаналізовано чинники формування моральних цінностей у молоді та вплив на ці процеси телевізійних програм.

Ключові слова: молодь, моральні цінності, виховання, моральний авторитет, телепрограми, духовність, світогляд, інформаційний простір, медіасередовище.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сьогодні важливою темою медіасередовища України стала інформаційна агресія, яка провокує моральний, духовний і національний нігілізм у молоді. Так трапилося й тому, що інформаційному простору України завжди не вистачало національного духу, відбувалася майстерна спекуляція свободою слова у засобах масової інформації.

Для молодих стають недоступними справжні духовні цінності. Утвердженню морально-духовних цінностей у молодіжному середовищі перешкоджає посилена пропаганда засобами масової інформації, особливо телебаченням, культу сильної особистості, здатної переступити усі межі моральності.

Джерельною базою дослідження є телевізійні програми українського телепростору, які дивиться молодь.

Мета нашого дослідження зумовлена необхідністю формування в Україні через телевізійні матеріали молодіжної культури, в основі якої буде покладено пропагування високих моральних цінностей.

Відповідно до мети статті ми поставили такі *завдання*: 1) вивчити стан дослідження цієї теми в науці: зокрема, в журналістикознавстві, педагогіці, психології; 2) з'ясувати значення поняття “моральні цінності”, “моральний авторитет”; 3) дослідити вплив телевізійних матеріалів на процес формування моральних цінностей молоді; 4) визначити чинники, які зумовлюють ефективність впливу телевізійної продукції на цей процес; 5) з'ясувати особливості створення таких журналістських матеріалів.

Мета і завдання дослідження зумовлюють комплексний підхід до обрання *методів дослідження*. Головними з них є: діалектичний метод як загальний метод наукового пізнання; загальнонауковий метод (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення); методи емпіричного аналізу (спостереження, опис).

Об'єкт дослідження – телепрограми українського медіапростору, які дивиться молодь. *Предметом дослідження* є тематика, зміст телевізійної продукції, яка впливає на формування моральних засад молоді.

Огляд літературних джерел. Вивченням теми формування моральних цінностей людини через телевізійні програми займалися чимало журналістикознавців, педагогів, психологів. Психологічні та педагогічні аспекти формування моральних цінностей у молоді ретельно проаналізовані в дослідженнях Т. Кадикова, Л. Кашкарьової, В. Кушаківа, Дж. Уайта. Вплив телевізійних матеріалів на формування моральних пріоритетів молоді людини досліджували: Василь Лизанчук, Інна Пенчук, Борис Потятиник, Наталія Максимова, Віктор Сватко, Віктор Сердюк.

Високодуховна людина, яку можна називати моральним авторитетом нації, не лише усвідомлює вирішальне значення моральних цінностей, а й активно утверджує їх у повсякденному житті, у ставленні до інших людей, до себе самої, виявляючи такі моральні риси, як працелюбність, доброта, справедливість, толерантність, щирість, сумлінність, повага до іншої людини, почуття власної гідності, відповідальність, принциповість [1, с. 25]. Такі позитивні характеристики моральності особистості виявляються також у її непримиренному ставленні до фальші, цинізму, лицемірства, підлабузництва, лінощів, неробства та пов'язаного з цим паразитичного існування, утриманства.

Вироблення, утвердження у свідомості людини позитивних моральних якостей забезпечує її духовне зростання. Процес формування морально-духовних цінностей органічно пов'язаний із зовнішніми чинниками [7, с. 53–54]. Відомо, що кожна людина має внутрішню моральну цінність, яка складає саму суть її природи. Ці цінності приходять не від суспільства і вони не залежать від його схвалення, бо важливі людській природі незалежно від різних генетичних особливостей, що визначають кожную особистість при народженні. Самоусвідомлення, що є головною здатністю людини, створює власний внутрішній простір, в якому живе людина, маючи безпосередній доступ до свого суб'єктивного стану. Свідомість забезпечує пряме знання людиною самої себе, свого існування. Водночас людській природі притаманні ще три особливості, які були зазначені Платоном. Це: здатність розуміти (знання), здатність любити (серце) та здатність ініціювати і підтримувати дії (воля). Розвиток і утвердження цих універсальних здібностей людини пов'язаний із зовнішніми чинниками, до яких також належить телебачення.

У квітні 1999 року Верховна Рада України ухвалила Постанову “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян”, у якій привернуто увагу до ролі телебачення у моральному вихованні молоді. “Демократична система виховання трактує виховання як суб'єкт діяльності. У процесі взаємодії з навколишнім середовищем він сам формує для себе модель поведінки” [2, с. 218]. Такою взаємодією є також “спілкування” з телебаченням.

Однією з найвагоміших причин проблеми моральної деградації частини молоді є складна соціально-економічна ситуація в Україні, що негативно впливає на морально-духовне становлення, формування національної світоглядної орієнтації молоді. У найвищих владних структурах панує корупція, витісняються моральні принципи діяльності. Найсвіжіше тому свідчення – публікація 31 жовтня 2016 року британської газети “The Guardian”, в якій автор назвав українських чиновників “моральними дегенератами”: “Два роки по тому, як розлучені станом речей українці повалили режим Віктора Яну-

ковича та увірвалися до його багатой резиденції біля Києва, українські чиновники, задекларувавши свої багатства в електронних деклараціях, викликали підозру, що нова еліта не краща за попередню”, – йдеться в статті “Ukraine stunned as vast cash reserves of political elite are made public” [14]. Видання наголошує, що сьогоднішні представники української влади схильні до корупційних дій, як і представники режиму Януковича. Найбільше вразило британських аналітиків, що “...при таких проявах багатства чиновників та політиків, ... тисячі українців, ризикуючи своїм життям у війні з підтримуваними Росією сепаратистами на Сході України, отримують низькі зарплати” [14].

Таке сприйняття української політичної еліти на Заході веде не тільки до руйнування позитивного іміджу України як держави, а й безпосередньо – до формування морального нігілізму українського суспільства. Цьому сприяють й українські новітні медіа.

Телебачення та Інтернет-видання переповнені картинками про агресію, що не сприяє культивуванню у молодіжному середовищі добра, злагоди, порозуміння, чесності. Безперечно, є певний зв’язок між такими журналістськими матеріалами, де переважає цинізм, фальш, лицемірство, жорстокість і асоціальними проявами у поведінці молоді, правопорушеннями, злочинами, які є невід’ємною частиною загальної криміногенної ситуації в країні й збігаються з її тенденціями та напрямками. Ще з початку 60-х років спостерігалось зростання злочинності. Така ситуація тривала і на початку 90-х років – у період становлення української державності. Якщо, за даними прес-служби МВС України, 1990 року в Україні було зареєстровано 369,8 тис. злочинів, у січні-червні 2006 року – 212,4 тис. злочинів, то за перші півроку 2015-го – більше мільйона злочинів [13]. Серед молоді збільшилася кількість таких тяжких злочинів, як умисні убивства, замах на вбивство, згвалтування тощо [10, с. 55].

Загрозливого характеру набуває розповсюдження і вживання наркотичних засобів серед молоді. За даними Українського моніторингового центру з наркотиків та алкоголю міністерства охорони здоров’я, на обліку у 2014–2015 роках перебували близько 100 тисяч наркозалежних українців [12]. Проблема ускладнюється ще й тим, що наркоманія спричинює правопорушення і злочини. Заручившись підтримкою медиків, психологів, правоохоронців, а також церкви, тележурналісти акцентують увагу на необхідності боротьби з наркоманією як соціальним явищем, розповідають, яку шкоду несе. Високопрофесійно ведуть цю тему в телепрограмах “Секретні матеріали”, “Троші” (1+1), а також у новинних сюжетах “ТСН” (1+1), “Вікна” (СТБ), “Надзвичайні новини” (ICTV) та ін.

Також ці теми є предметом обговорення у популярних нині ток-шоу “Говорить Україна” (Україна), “Стосується кожного” (Інтер), “Один за всіх”, “Кохана, ми вбиваємо дітей” (СТБ). У них беруть участь фахівці з окремих проблем: правники, психологи, медики, які привертають увагу до складних сімейних проблем. Ці програми здебільшого складаються з розмови в студії, коротких відеоматеріалів про героїв телепередачі та коментарів фахівців. А ще у студії свої поради, як вийти зі складної ситуації, дають українські “зірки”, які мали б бути моральними авторитетами для суспільства. Натомість, у студії часто сидять постійні герої скандальних рубрик. Наприклад, знамениті своїми гучними розлученнями Сніжана Єгорова чи Діма Коляденко вчать українців, як правильно будувати сімейні стосунки.

Концепції цих передач тяжіють до сенсаційності. Особливо варто виокремити програму “Кохана, ми вбиваємо дітей” (СТБ), яка справді “вбиває” українське суспільство своєю агресивністю та аморальністю. Знімальна група, а разом з нею і глядачі, стають пасивними спостерігачами сімейного насильства. Хоча за моральними законами жодні рейтинги не можуть виправдати бездіяльності, коли на ваших очах знущуються над дітьми чи жінками.

Крім того, демонстрація в ефірі способів фізичного і психологічного насильства над слабшим – це не вирішення проблеми, а своєрідна “школа насильства”. “Коли б років тридцять тому хто-небудь сказав, що у нас буде створена школа для навчання теорії та практики насильства, ніхто б цьому не повірив... І усе ж це відбулося: навчання молодих людей насильству ведеться в масштабах, небачених в історії. І робить це телебачення” [8, с. 251], – зазначив відомий психіатр Ф. Урхем, який проводив дослідження серед в’язнів Нью-Йорка з метою виявити причини, які штовхнули їх на насильство.

Натомість, на українському телебаченні немає жодної телепрограми, яка б демонструвала позитивний досвід сімейного виховання дітей. Потрібно також привертати увагу до того, що в Україні мало кваліфікованих фахівців із соціальної та психокорекційної роботи, бракує розробок, що стосуються соціально-психологічної роботи з наркоманами та підлітками, схильними до бродяжництва, проституції тощо.

Ми погоджуємося також з дослідницею функціонування телебачення в Україні Н. Максимовою, яка вважає, що “для більшості дітей нині телебачення стає чи не головним вихователем. Це зумовлене, по-перше, тим, що батьки часто не мають можливості приділити увагу дітям, а школа взагалі не вважає виховання дітей своїм обов’язком. По-друге, властивостями самого телебачення, а саме тим, що воно дає нову інформацію в цікавій, яскравій формі, яка сприймається без будь-яких зусиль та попередньої підготовки і в зручний для глядача час” [4, с. 35].

Безперечно, оригінально зроблені телевізійні передачі про героїчні українські події, котрі заслуговують шани, можуть слугувати ідеалами для наших дітей, підлітків, юнацтва і для громадян будь-якого віку. Нам усім необхідно добре знати свою історію, культуру, мистецтво, літературу, звичаї, традиції і, звільнившись від упередженості, від різноманітних табу, підносити на високий моральний щабель нації наші справжні святині. Яскравим прикладом такої діяльності є проекти телеканалу “1+1”, – “Хорообрі серця” та “Переможці”, – про героїв АТО, які стали моральними авторитетами для молоді, слугують прикладом незламності, сміливості, відданого безкорисного служіння суспільству і державі. У цих проектах простежуються можливості телебачення у виховному процесі підростаючого покоління. Такі телепроекти є потребою часу і необхідними у державі, де панує моральний нігілізм. Тому інформаційна і розважальна функція телебачення, що торкається інтересів і потреб тієї чи іншої людини або українського суспільства загалом, повинна бути спрямована на формування високих моральних якостей, національної свідомості, громадянської гідності.

Професор Борис Потятиник підкреслює, що термін “насильство в медіа” (Violence in the Media) у сучасній комунікаєстиці вживається на позначення дедалі зростаючого числа насильницьких сцен (документальних чи зіграних акторами), які з другої поло-

вини XX століття стали об'єктом наукового зацікавлення та причиною стурбованості психологів, педагогів, медиків, батьків [5, с. 142]. Ця стурбованість зумовлена тим, що телебачення в цілому посилює підліткову, юнацьку агресивність. Ґрунтуючись на результатах близько 1000 досліджень упродовж останніх 40 років Американська академія педіатрії опублікувала чотири найважливіших висновки: діти, які переглядають багато насильницьких сцен, сприймають насильство як легітимний спосіб розв'язання конфліктів; такий перегляд робить їх беззахисними перед насильством у реальному житті; що більше переглядає дитина таких сцен, то більше ймовірності, що вона сама колись стане жертвою насильства; якщо підліток віддає перевагу таким передачам, то збільшується вірогідність того, що він сам у дорослому віці буде агресивною людиною і навіть може здійснити злочин [5, с. 147].

Методи впливу на підростаюче покоління стають все витонченішими. “Поступово змінюється й об'єкт інформаційних атак, – зазначив кандидат психологічних наук Павло Фролов. – Якщо раніше їх основним об'єктом була людська свідомість, система політико-ідеологічних цінностей, то тепер таким об'єктом все частіше стає підсвідомість, а також емоції: агресія, страх, сексуальні переживання, неконтрольовані спалахи, які становлять постійну загрозу соціальному порядку” [9, с. 22].

Ще однією ознакою сучасної екранної деморалізації суспільства є ненормативна лексика, яку можна почути у всіх перелічених вище телепрограмах. Мат, цинічна лексика панує не лише на вулиці, в громадських місцях, долинає не тільки від сп'янілих компаній, а й розкошує на телебаченні. Ми є свідками аморального процесу знецінення слова, варваризації інформаційного простору в Україні.

Безперечно, стилістика соціального дна була в усі епохи. Але тепер це дно не без допомоги телебачення потужно сплинуло нагору і стало верховодити як елітарність. Тобто йдеться вже не про стилістичні зрушення в культурі, що є закономірністю її розвитку, а про зміни якості людини, про скасування того, що відрізняє її від тварин, – від чуття сорому. А це означає руйнування всієї структури духу. Адже мат, на відміну від решти ідіоматичних висловів, не збагачує розумовий апарат. Мат позбавляє системного мислення, здатності адекватно реагувати на культурне багатство світу, а тим більше – активно шукати його. Дехто сприймає мати як вияв звичайної невихованості. Насправді ж, мат має нищівну та руйнівну силу впливу на його речника. Зматюкована свідомість завжди прагне себе обмежити, аби не завдавати собі зайвого клопоту. Носій такої свідомості прагне уникнути “зайвих” думок. “Доки ми не відкинемо від себе геть разом з матюком та його еквівалентами свій зматюкований розум (який вже за своєю природою не здатний спонукати нас ані до будь-якого руху), доти й житимемо в політичній, економічній, духовній та інформаційній залежності від своєї московської метрополії, яка дала світові свій найгеніальніший витвір – матюка – і замулила ним світ і собі, і сусідам, себто й нам, українцям” [6], – наголосив Віктор Сватко.

Натомість моральні авторитети українського соціуму перебувають поза ефірними бесідами. Єдиним українським телеканалом, де регулярно можна бачити серед гостей телепрограм людей, які слугують українцям за моральний і духовний дороговказ, є “UA:Перший”, тобто “Перший Національний канал України”. У цьому можна пере-

конатися, переглянувши такі телепередачі, як “Світло”, “Подорожні”, “Війна і мир”, “Розсекречена історія”, “Напам’ять”. Окремо хочу наголосити на програмі “Інша музика”, яка чи не єдина на медіапросторі України привчає українців слухати якісну музику. На жодному іншому телеканалі не почуєш чудових джазових композицій. “Перший національний” має усі шанси відвоювати українців у попсового натовпу. Інтелектуальний телеканал для інтелектуальної еліти, яка хоче спостерігати, як з мудрих, виважених думок народжується істина. Телеканал, де можна знайти відповіді на одвічні запитання у моральних авторитетів, які своїми вчинками та стилем життя довели право так називатися.

На жаль, цей канал практично не дивиться молодь, бо, на їхню думку, це колишній “нафталіновий”, просякнутий несмаком Поплавського “УТ-1”. Таке враження побутує через недосконалий рекламний сегмент каналу. Сьогодні глядачеві треба доводити, що “УА:Першого” – це якісні, високопрофесійні та, головне, проукраїнські телепередачі. Створюють їх не герої скандальних хронік, а високоінтелектуальні патріоти своєї держави.

Проекти, започатковані цим телеканалом, – це ознака хорошого інтелектуального смаку, високого публіцистичного осмислення, глибокого аналітичного вивчення. “Люди правди”, “Слово”, “Одна людина – Україна”, “До 150-річчя з дня народження Андрея”, “Розсекречена історія: Україна в Другій світовій” – телепродукція, якою має пишатися Україна. Особливо цікавим для формування моральних цінностей через життєві історії моральних авторитетів, яких було завжди безліч серед нашого народу, є спільний спецпроект з Українським інститутом національної пам’яті “Люди Свободи”. Як зазначено в анотації на сайті телеканалю “Це поети і політики, військові і музиканти, науковці й художники. Хтось боровся за свободу народу, хтось за свободу творчості, думки, хтось зі зброєю в руках, а хтось – із пензлем. Кожного з них жорстоко ламали – когось у тюрмі, когось у “шарошці”, фізичними чи моральними тортурами. Жоден із них не мав можливості реалізувати свій потенціал на повну потужність. Вони не стали тими, хто очолив незалежну країну, не дописали чудової пісні чи вірша, не подарували світові ще одного важливого винаходу чи прекрасної картини. Але вони зуміли зберегти свободу в собі, пронести її через часи неволі” [11].

Ці телепередачі стали віддзеркаленням свободолюбства українців, які несуть у собі заряд гуманізму, високих помислів, добродійності. Такі програми сприяють формуванню здорових морально-духовних цінностей, високохудожніх, справжніх естетичних смаків, утвердженню національно-громадянської свідомості.

Отже, аналіз телевізійних передач дає підставу стверджувати, що у процесі морально-духовного виховання підростаючого покоління телебачення ще не стало добродійним помічником. У багатьох журналістів ще не сформувався морально-національний, патріотично-громадянський тип мислення. Чимало працівників телебачення не усвідомило, що інформація не повинна бути лише сенсаційним товаром; вона має ґрунтуватися на глибокій моральній і духовній основі, жититися в Україні національною ідеєю державотворення, нести в собі культурний і демократичний ресурс, сприяти українському етнокультурному самозбереженню і розвитку, адже розмаїття етносів та їх культур збагачує людство і є коштовним дарунком творчих сил світу.

Список використаної літератури

1. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М. Й. Боришевський. – К., 2000. – 63 с.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання / Омелян Вишневський. – Львів, 1996. – 284 с.
3. Магорита М. Духовність як національна домінанта / Марія Магорита // Освіта. – 2003. – 18 жовт.
4. Максимова Н. Вплив телебачення на формування особистості молоді / Наталія Максимова // Ефір і закон. – 1996. – № 1. – С. 31 – 37.
5. Потятиник Б. В. Медіа: ключі до розуміння / Б. В. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2004. – 312 с.
6. Сватко В. Тю на ваш матюк! / Віктор Сватко // Голос України. – 2001. – 15 верес.
7. Сердюк В. Є. Мораль і сучасна журналістика: разом чи окремо? / В. Є. Сердюк // Українське журналістикознавство. – 2002. – Вип. 3. – 52 – 55 с.
8. Урхем Ф. В защиту Homosapien / Урхем Фредерік // Иностранная литература. – 1997. – № 6. – С. 249 – 258.
9. Фролов П. Інформаційна політика держави і духовна безпека нації / Павло Фролов // Вісник Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. – 2002. – № 4. – С. 22.
10. Цыбульник В. Молодежь и общество: социологические очерки / Владимир Цыбульник. – К. : Политиздат Украины, 1990. – 176 с.
11. Люди свободи. Спецпроект до 25-річчя Незалежності / Режим доступу: <http://1tv.com.ua/programs/liudusvobody>.
12. Національний звіт за 2015 рік щодо наркотичної ситуації в Україні / Український моніторинговий центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України. – 2016. – 29 січ. Режим доступу: <http://www.ummcda.org.ua/index.php/49-natsionalnij-zvit-za-2015-rik-shchodo-narkotich-noji-situatsiji-za-danimi-2014-roku>
13. Україна. Кримінал. Злочини. Кримінальна карта / UkrMedia. – 2015. – 19 жовт. Режим доступу: <https://ukr.media/ukrain/245587/>.
14. Ukraine stunned as vast cash reserves of political elite are made public / The Guardian. – 2016. – 31 oct. Режим доступу: https://www.theguardian.com/world/2016/oct/31/ukraine-stunned-vast-cash-reserves-political-elite-made-public?CMP=share_btn_fb.

Стаття надійшла до редколегії 20.10.16

Прийнята до друку 25.10.16

WHAT KIND OF MORAL VALUES OFFERS UKRAINIAN TV TO THE YOUTH ?

Natalia Dymnich

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Shevchenko Str., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine,
e-mail: natalya.dymnich@ukr.net*

Today the focus of media environment in Ukraine became an informational aggression, which provokes moral, spiritual and national nihilism among young people. It happened because the information space of Ukraine has always lacked the national spirit, was a clever speculation on freedom of speech in the media.

The introduction of pseudo market relations has led to increased social different companies regarding the level of accumulation of both material and spiritual wealth. Commercialization of the spiritual realm – sustainability of theaters, Philharmonic halls, museums and other cultural institutions – leads to a sharp increase in the price of spiritual products especially hurts the poorest sections of the population, but such is youth. For young be available real spiritual values. The assertion of moral and spiritual values in the youth environment prevents intensive propaganda by the mass media, especially TV, cult of strong personality, able to cross all boundaries of morality.

Such programs promote a healthy moral and spiritual values, artistic and aesthetic tastes of the present, the approval of national and civil consciousness. Therefore, the hygiene, moral and spiritual life of the younger generation should be the focus of there organization that fill the air with their TV product. Thus, the analysis of television programmers gives grounds to assert that in the process of moral-spiritual education of the younger generation of television has not yet become a charity helper. However, many journalists still do not shape moral, national, Patriotic and civic mindset. Many workers do not realize that information should not only be a sensational product; it should be based on deep moral and spiritual basis, eating in Ukraine a national idea of the state, carry the cultural and democratic life, to contribute to the Ukrainian ethnic and cultural smothering and development, because the variety of ethnic groups and their cultures enriches humanity and is a precious gift of the creative forces of the world.

Key words: young people, moral values, educations, moral authority, telecasts, spirituality, world view, informative space, mediaenvironment.